

'עבדא בהפקירא ניהא ליה' – 'כי מצד התפשטות כל מיני רע, בפרטיותן, התאווה היא היפך מגיאות, שהוא מזלזל עצמו על ידי זה, ועל ידי שפלות רעה מתפרץ יותר בתאוות. אלא שבשרשן הכל אחד'. (מחשבות חרוץ, עמ' 71. ראה עוד: איש וביתו פרק י – 'כבוד').

דף יד

'הני תלת מילי שוינהו רבנן כהלכתא בלא טעמא' – כבר הובא (ראה 'יוסף דעת' גליון נז) בשם רבי אלחנן וסרמן זצ"ל (ב'קובץ שיעורים' ריש ביצה), שבכל תקנות וגזרות חכמים, מלבד הסיבה שבגללה היה צורך לתקן ולגזור, לעולם יש לתקנה בעצמה טעם וגדר הלכתי, כיצד היא מועילה. גם מכאן מבואר יסוד זה; שהרי כתבו התוס' שמה שאמרו 'כהלכתא בלא טעמא', היינו, שאין לה הסבר ובסיס איך הדבר מועיל, אבל טעם לתקנה – יש ויש, כדי להקל על הסוחרים, שלא יצטרכו לטרוח. וכן בשתי התקנות הנוספות. נמצא אם כן, שכל שאר תקנות חז"ל יש בהם גם טעם והסבר לעצם התקנה, מלבד הטעם למה תיקנהו. (עפ"י אגרות משה בחידושי, ובתשובותיו – או"ח ח"א קסא; יו"ד ח"א מג, א ושם קמז, ג).

'הכותב כל נכסיו לאשתו, לא עשאה אלא אפוטרופיא' – על כרחנו לפרש שאין כאן 'אנן שהדי' גמור שכך כוונתו, שאילו כן, לא היה זה בגדר 'הלכתא בלא טעמא' כמובן. ואף על פי שיש כאן אומדן הדעת שלא כתב כן אלא כדי שיחלקו לה כבוד (ע' רשב"ם בבא בתרא קלא: ותוס' כאן), אינו אומדן ברור ומוחלט.

אלא שיש מקום להסתפק אם תקנו לדון (על פי האומדן הנזכר) כאילו היה כתוב כן בשטר, שעשאה אפוטרופיא, ויש כאן קנין וכתובה על הדבר, או שמא חכמים ביטלו (מכח 'הפקר בית דין') את השטר מכל וכל, שהרי מה שכתוב בו לא חל, ומה שחל – לא כתוב בשטר. וכך משמע יותר מלשון רש"י. ונפקא מינה לכמה דברים. (אגרות משה אה"ע ח"א קי, א)

'לימא ליה, אין רצונו שיהא פקדונו ביד אחר' – מוכח מכאן שאף במטבע המופקד, יש טענת 'אין רצוני שיהא פקדוני ביד אחר', שיש לומר שמקפיד שיוחזר לו המטבע המסויים דוקא, שיש מטבעות טובים וחריפים מאחרים. (משמרות כהונה. ולכאורה י"ל בפשטות שיכול לטעון שהשני פחות נאמן עליו, ואף כי בכל אופן יקבל תמורתו מהשומר, שהוא אחראי עליו, אינו רוצה בדין ודברים, ושמו אין לו לשלם. וכעין זה כתב המהרש"א בתד"ה לטוף).

(ע"ב) 'אילו הרגו את דוסתאי, מי נתן לינאי אבא בר כמותי' – מבואר מכאן ומכמה מקומות, שזה שאסור להזכיר את שם האב מפני הכבוד, אינו אלא כשמוכיר את שמו בלבד, אבל אם מוסיף 'אבא' – מותר, שזהו דרך כבוד. (באור הגר"א יו"ד רמב, לו. אך אין הוכחה מכאן שמותר, אלא כשמוכירו שלא בפניו – ע' בש"ך שם ובפתחי תשובה).